

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
(до постановки проблеми)**

Трифкіна М.В.

У статті доводиться важливість формування ціннісно-комунікативної культури майбутніх філологів. Розкрито основні компоненти комунікативної культури особистості. Окреслено чинники, що визначають продуктивність процесу формування у вищій школі цінностей комунікативної культури студентів філологічних спеціальностей.

Ключові слова: *культура, комунікативна культура, цінність, ціннісно-комунікативна культура.*

В статье обосновывается необходимость формирования ценностно-коммуникативной культуры будущих филологов. Описываются основные компоненты коммуникативной культуры личности, а также компоненты, которые предусматривают формирование ценностей коммуникативной культуры студентов филологических специальностей.

Ключевые слова: *культура, коммуникативная культура, ценность, ценностно-коммуникативная культура.*

This article deals with the problem of formation of axiologically-communicative culture. It discloses main components of communicative culture and exposes components that provide for formation of communicative culture values of future philologists.

Key words: *culture, communicative culture, value, axiologically-communicative culture.*

Актуальність статті. Реалії сьогодення засвідчують про прогресуючу динаміку культурної руйнації у ціннісно-смісловій сфері значної частки української молоді. Доводиться констатувати, що сучасна молодь вже майже не читає класичних творів або зовсім не розуміє їх, не тяжіє до ідеалів книжкових героїв, не захоплюється класичною музикою, адже саме вона сповнена глибокими почуттями та сенсом, не переобтяжена намаганням стати високоморальною та культурною людиною. Феноменологія культури перебуває у площині одвічних явищ. Загальновизнаним є той факт, що культура – це дуже об'ємне поняття, яке зустрічається в різних галузях науки, зокрема філософія, соціологія, культурологія та ін. Встановлено (О.О.Акімова, Г.П.Васянович та ін.), що педагогічна сутність означеного поняття перебуває у координатах спілкування, мислення та поведінки особистості. Підкреслимо, що саме педагог здатен в значній мірі впливати на культурний розвиток учня, а тому на особливу увагу заслуговує процес формування та всебічного розвитку культури як особистісно-фахової якості майбутніх учителів вже на етапі їхньої професійної підготовки у вищій школі.

В особливій мірі це стосується майбутніх педагогів-філологів, оскільки саме їх комунікативна культура виступає інструментом професійного спілкування. Це пов'язане з тим, що будь-який прояв людської культури, як і культура загалом, може бути розглянутий водночас і як комунікативна культура, тому що за своєю сутністю культура є інтерсуб'єктивною. Додамо, що культура спілкування може бути розглянута ще й у ракурсі розуміння не лише наявних у суспільстві і в людському житті форм спілкування як такого, а й форм його структурування й ціннісно-сислової організації, їхню реалізацію безпосередньо в стосунках між людьми.

Актуальність проблеми розвитку у майбутніх фахівців комунікативної культури понад усе пов'язана і з тим, що об'єктом взаємодії саме педагога виступає не предмет, а людина, як особистість. Педагог є невід'ємною ланкою у спілкуванні, що поєднує і студентів, і їх батьків, й інших педагогів та соціум в цілому. У зв'язку з цим сучасне суспільство вимагає підготовки такого вчителя, який був би у змозі розвивати свої як особистісні якості, професіоналізм, так і загальну та комунікативну культуру. Саме тому педагог, як системоутворювальний фактор педагогічного впливу на підростаюче покоління і представник особливого типу професій - «людина-людина», повинен мати системні комунікативні знання, уміння і навички.

Мета статті. Маємо на меті конкретизувати основні компоненти комунікативної культури, уточнити змістове навантаження поняття «ціннісно-комунікативна культура» та підходи до формування у майбутнього філолога означеної якості на етапі професійної підготовки у вищій школі.

Аналіз довідкових джерел дозволяє стверджувати, що поняття культура є складним, а це зумовлює неоднозначне трактування у сучасній педагогічній науці й такого явища, як комунікативна культура. Наприклад, І.І.Зарецька визначає цей феномен як компонент педагогічної культури [1, 37], а на думку А.В.Мудрика, комунікативна культура як компонент професійної культури особистості спеціаліста, утворює систему знань, норм, цінностей і образів поведінки, що прийняті у суспільстві, а також вміння органічно, природно та невимушено реалізовувати їх у діловому та емоційному спілкуванні [2].

Комунікативну культуру, як проблему, найбільш фундаментально розглядають у своїх працях Н.В.Бордовська, Л.М.Мітіна, М.М.Михайлов, М.М.Обозов, А.О.Реан, В.О.Якунін. Науковці, характеризують професійну діяльність педагога під різними кутами зору, наполягаючи при цьому на вагомість саме комунікативної взаємодії (Л.А.Шипиліна), комунікативних умінь (О.О.Леонт'єв, І.П.Раченко, В.О.Якунін), комунікативності як якості вчителя (М.М.Обозов, Р.О.Порошина), комунікативних процесів, що відбуваються у педагогічній діяльності (Т.М.Дридзе, О.О.Леонт'єв, В.О.Якунін).

Аналітична робота, що проведена нами в напрямку аналізу наукового фонду з проблеми комунікативної культури, дозволяє виділити такі її основні компоненти, як-от: змістовий, мотиваційний та особистісно-дієвий.

Так, змістовий компонент включає в: знання вікових та індивідуально-психологічних особливостей особистості; психологічних прийомів привертання та утримання уваги; компонентів спілкування (зовнішній вигляд, засоби, форми, час, простір); стандартів комунікативної поведінки (способи при-

вітання, прощання, вираження згоди та ін.); особливостей монологічної та діалогічної форм спілкування та ін.

Мотиваційний компонент, що репрезентує мотиви і потреби (бажання отримувати, передавати і створювати інформацію, одержувати емоціональну підтримку від партнера, інтерес до особистості партнера, емпатії та рефлексії у процесі спілкування та ін.), набуває виключне значення у формуванні комунікативної культури особистості.

Особистісно-діяльний компонент включає комунікативні, інформаційні, аналітичні, конструктивні, прогностичні, організаційні, рефлексійні та перцептивні уміння [3].

Проаналізувавши означені складові можна зробити підсумок, що інтегральним показником відповідного рівня розвитку комунікативної культури педагога є ступінь сформованості саме її структурних компонентів.

Виходячи із вищезазначеного, стає можливим окреслити основне завдання комунікативної культури педагога, яке можна визначити як формування таких правил спілкування, що сприяють взаєморозумінню людей у процесі навчання і виховання, взаємозбагаченню духовності [4].

Формування ціннісних орієнтацій – це довгостроковий та складний процес, який відбувається безпосередньо під впливом соціального оточення і загальних соціальних умов. Науковці розробили та структурували масив цінностей, якими користується протягом життя людина в професійному, суспільному та особистому житті:

- загальнолюдські цінності (життя, свобода, справедливість, мудрість тощо);
- цінності соціальної взаємодії (порядність, доброта, толерантність, доброзичливість тощо);
- індивідуальні цінності (здоров'я, родина, робота, благополуччя, суспільне визнання та ін.);
- цінності соціальні, громадські (освіта, система охорони здоров'я, правова захищеність членів суспільства, свобода виразу різних поглядів, думок);
- цінності, в яких відображаються ставлення людини до навколишнього світу (бережливість, любов до природи, допитливість, ерудиція тощо) [5, 81].

Спираючись на науковий доробок фахівців та результати аналізу педагогічної практики, видається за можливе стверджувати, що формування цінностей комунікативної культури саме у педагогів передбачає:

- оволодіння національно-історичним досвідом освітянської діяльності;
- аналіз впливу релігійних і культурних цінностей на професійну поведінку вчителя;
- з'ясування взаємовпливу комунікативної і загальнолюдської культур;
- вивчення проблеми соціальної відповідальності родини, школи, оточення;
- підтримка, дотримання та створення етичних принципів з широкого кола соціальних, побутових, організаційних ситуацій.

Таким чином, ми бачимо, що педагогічне спілкування здійснюється в конкретній соціокультурній ситуації і культура комунікації залежить від прийнятих у суспільстві культурних і моральних цінностей [6, 453].

Підкреслимо, що поняття цінності та культури є взаємопов'язаними, адже культура є фундаментом будівлі суспільного життя, а цінності — осередком його духовності. Культура встановлює, що може вважатися цінністю, а що є антицінність. Суспільні цінності формуються поступово, через відбір певних типів поведінки і досвіду людей. Спочатку вони з'являються як сукупність звичок, прийомів людського побуту, специфічні форми поведінки, що передаються від покоління до покоління як ознаки власне людського способу життя, відмінні від тваринних, інстинктоподібних. З часом ці прийоми побуту закріплюються, схематизуються в таких нормативних утвореннях, як традиції, обряди, звичаї, ритуали [7].

З огляду на вищезазначене, стає зрозумілим, чому спілкування є невід'ємною частиною людського життя. Йдеться про складний процес обміном інформацією, сене якого полягає у сприйнятті і розумінні партнерами один одного. Загальновизнаним є той факт, що спілкування повинно мати сенсове навантаження, нести в собі інформацію, яка буде важливою та цікавою для адресата, а таку комунікацію може забезпечити лише людина, яка є культурно розвиненою і має вже сформовану систему цінностей.

Оскільки нами порушено проблеми спілкування у рамках вищих навчальних закладів, то зрозуміло, що йдеться про спілкування, яке є за змістом здебільшого когнітивним, яке в свою чергу завжди діалогічне і реалізується лише в «суб'єкт-суб'єктній» взаємодії. Крім того, цей діалогічний простір виступає спеціально організований, інтелектуальний процес взаємодії педагога та учня, спрямований на пошук нових рішень, актуалізацію можливостей, на перегляд учасниками своїх життєвих програм, реконструкції свого Я, на певне переосмислення мисленевих процесів співбесідників, де зворотний зв'язок завжди використовується як метод утворення діалогічних єдностей, методом когнітивізації спілкування, посилення уваги до почуттів та поведінки комунікантів, методом дослідження їх цінностей, суб'єктних позицій та творення відповідних когнітивних соціальних та об'єктних репрезентацій [8, 32].

Навчальна діяльність, яка протікає за законами когнітивного спілкування вимагає значної підготовки як з боку вчителя, так і з боку студентів. Особлива підготовка вимагається від філологів, адже некомпетентність може призвести до конфліктних ситуацій, тому велику увагу слід приділяти формуванню комунікативної особистості філолога, яка може бути достатньо повно розкрита принаймні у трьох аспектах: у мовному, в аспекті культури спілкування та комунікативної поведінки. Ось чому саме процес формування ціннісно-комунікативної культури майбутніх педагогів, зокрема філологів, набуває виключного значення і складає проблемне поле сучасної педагогіки вищої школи.

У сучасному освітньому просторі саме педагог виступає людиною, яка створює сприятливі умови для самостійного та свідомого навчання, яка активізує і стимулює зацікавленість студентів, їх індивідуальну та групову навчальну роботу, педагог дає настанови та корегує напрям, у якому повинен розвиватися студент для того, щоб у нього сформувався правильний набір цінностей [9, 39].

Принагідно зазначимо, що аналіз наукового доробку педагогів-класиків (О.В.Духнович, Я.А.Коменський, В.О.Сухомлинський, К.Д.Ушинський)

засвідчує, що під ціннісно-комунікативною культурою доцільно розуміти ціннісне ставлення до універсального спілкування, тобто до спілкування у часі і просторі на засадах універсальних гуманістичних цінностей. Це такі цінності як суспільство та держава, людина, природа, мистецтво, праця і сама людина.

Так, і сьогодні не втрачають актуальності чисельні поради відносно формування культури спілкування, які запропонував видатний український педагог В.О.Сухомлинський. Він стверджував, що слово вчителя – це інструмент впливу на вихованця і його неможливо нічим замінити. За його твердженням педагогічне спілкування характеризується такими функціями як пізнання особистості (самого себе та вихователя), обмін інформацією (бесіди, діалоги), організація діяльності, обмін ролями, самоствердження. Варіанти стилів спілкування, у свою чергу, вчений поділяв на дві групи: монолог і діалог. Саме діалогічне спілкування педагог вважав найбільш перспективним у співробітництві учня і вчителя, бо повноцінний діалог не може відбуватися за умов нерівності співбесідників та без розвинутої комунікативної культури педагога [6, 451].

Ціннісно-комунікативна культура особистості є необхідною для розвитку людства та збагачення культури соціальних груп та окремої людини. Зазначимо, що найбільш важливе значення для формування ціннісно-комунікативної культури має саме гуманітарне знання, тому що специфіка гуманітарного циклу навчання дисциплін і пов'язана з ціннісно-сенсовим освоєнням людського буття. А цінності виступають невід'ємною частиною культури, духовної діяльності людини,

Отже, процес становлення фахівців вищих навчальних закладах є дуже важливим етапом не лише у професійному розвитку студентів, а й в особистісному, а тому вона не повинна обмежуватись лише трансляцією певної системи наукових знань, умінь та сприяти формуванню певних навичок особистості. Принципово важливо, щоб вища школа генерувала ті орієнтири, які визначають ціннісні орієнтації студентів, сприяють її особистісному розвитку та зростанню як майбутнього фахівця, навчати правильно і корисно взаємодіяти з оточуючими. Саме тому формування ціннісно-комунікативної культури складає важливий аспект у становлення майбутніх фахівців філологічних спеціальностей.

Перспективи подальшого наукового пошуку ми пов'язуємо з поглибленням наукових уявлень про процес формування ціннісно-комунікативної культури майбутніх бакалаврів-філологів під час навчання у вищих навчальних закладах, адже це актуалізує проблемне поле сучасної вітчизняної педагогіки вищої школи у зв'язку з пріоритетністю принципів гуманізації та гуманітаризації.

Література

1. Зарецкая, И.И. Коммуникативная культура педагога и руководителя / И.И. Зарецкая. – М.: Изд. фирма «Сентябрь», 2002. – С. 37-38.
2. Мудрик, А.В. Социализация и смутное время / А.В. Мудрик. – М.: Знание, 1991. – 78 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.t21.rgups.ru/doc2009/1/01.doc>

3. И.Л.Берегова. Формирование коммуникативной культуры преподавателей высшей школы. [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу: http://window.edu.ru/window/library/pdf2txt?p_id=54492&p_page=17

4. Дзундза А.І. Комуникативна культура як умова ефективності проектування середовища педагогічної взаємодії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npdntu_pps/2009_3/dzudza.pdf.

5. Кузнецова О.В. Педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців//Проблеми освіти. – 2010. - № 63. – С. 80-83.

6. Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Кондор, 2011. – 628 с.

7. Цінності в житті людини та суспільства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://ua.textreferat.com/download-8834.html>

8. Тоба М.В. Когнітивне спілкування в педагогічній діяльності: прикладний та теоретичний аспекти// Практична психологія та соціальна робота. – 2011. - №12. – С. 32-34.

9. Татарникова Н.С., Елькина И.Ю. Активные методы обучения как средство развития коммуникативной культуры учащихся в условиях гуманизации образовательного пространства // Современная наука: Гуманитарные науки: М. – 2011. - № 3. – С. 39-41.

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ІНШОМОВНИХ СТУДЕНТІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Корольова Т.М., Мозилевський В.І.

В статті розглянуто особливості формування вторинної мовної особистості на прикладі навчання іноземних студентів української мови. Представлено комплексний опис лінгвокультурологічного аспекту початкового етапу навчання української мови іноземних студентів та визначено пріоритетні області підготовки вторинної мовної особистості.

Ключові слова: вторинна мовна особистість, лінгвокультурологія, мовна картина світу, міжкультурне спілкування.

Настоящая статья описывает особенности формирования вторичной языковой личности на примере обучения иностранных студентов украинскому языку. Представлено комплексное описание лингвокультурологического аспекта начального этапа обучения украинскому языку иноязычных учащихся и определены приоритетные области подготовки вторичной языковой личности.

Ключевые слова: вторичная языковая личность, лингвокультурология, языковая картина мира, межкультурное общение.

In the article the peculiarities of a secondary lingual personality development is analyzed. The Turkish students studying Ukrainian as the second language were under investigation. Linguacultural aspect of